

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ
РЕСПУБЛИКА ТАЪЛИМ МАРКАЗИ

Конституциявий ҳуқуқ фани бўйича
тайёрланган дарс ишланма

(9-синф)

Мавзу: “Шахсий ҳуқуқ ва эркинликлар”

Тошкент -2011

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ
РЕСПУБЛИКА ТАЪЛИМ МАРКАЗИ

Конституциявий ҳуқуқ фани бўйича
тайёрланган
дарс ишланма

(9-синф)

Мавзу: “Шахсий ҳуқуқ ва эркинликлар”

Тошкент -2011

Сўз боши

Баркамол шахсни тарбиясини ташкил этиш барча даврларда ҳам ижтимоий жамиятнинг муҳим талаби ва асосий мақсади бўлиб келган. Ўзбекистон Республикасининг мустақилликка эришиши таълим муассасаларининг олдига янги демократик давлатнинг фуқароларини шакллантиришдек муҳим вазифани қўйди.

Шу сабабли ҳам, узлуксиз таълим тизимида фаолият кўрсатаётган ходимларни шу йўналишдаги кўникма ва малакаларни оширишга қаратилган амалий ишлар ҳозирги куннинг асосий вазифаларидир.

Ушбу Давлат ва ҳуқуқ асослари фанини ўқитишда қўллаш учун тавсия этилаётган дарс ишланмалар юқоридаги мақсад ва вазифалардан келиб чиқиб тайёрланган.

Фан: Конституциявий ҳуқуқ асослари

Синф: 9

Мавзу: Шахсий ҳуқуқ ва эркинликлар (10-дарс).

Машғулотнинг технологик харитаси ва ўтказилиш ишланмаси

Мавзу:	Шахсий ҳуқуқ ва эркинликлар (1 соат).
Мақсад ва вазифалар	Ҳуқуқнинг ўзи нима эканлиги, конституциямизда шахс ҳуқуқ ва эркинликларининг кафолатланиши ҳақида маълумот бериш; ўз ҳуқуқларини англовчи муносиб фарзанд бўлиш руҳида тарбиялаш, демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини қуришнинг муҳим шартларини тушунтириш; ҳуқуқ ва бурчларни бажаришга кўникма ҳосил қилиш.
Ўқув материали мазмуни	Фуқаро ва давлат ўзаро боғлиқлиги, инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ва давлат ҳужжатлари, инсон ва фуқароларнинг шахсий ҳуқуқлари, эркинликлари ва бурчлари.
Ўқув жараёнини ташкил этиш технологияси	Шакл: интерфаол машғулот: гуруҳларда ишлаш. Метод: Ақлий ҳужум, оғзаки баён, тушунтириш, матн билан ишлаш, фикр алмашуви. Восита: 9-синф “Конституциявий ҳуқуқ асослари” дарслиги; Ўзбекистон Республикаси Конституцияси; мустақил ишларнинг тарқатма материаллари, китоблар, магнитли доска, рангли қоғоз ва маркер, фломастерлар. Усул: жадвал, диаграмма, машқлар. Назорат: кузатиш, назорат саволлари, назорат машқлари. Баҳолаш: рағбатлантириш, ўз-ўзини баҳолаш, балл тизими.
Кутиладиган натижалар	Ўқитувчи: Мавзу асосида тўлақонли маълумот бериб, ўқувчилар билимини оширади. Машғулотда қўлланилган методлар, мустақил иш бўйича тарқатма материаллар асосида мавзу бўйича ўқувчиларнинг билим, кўникма, малакаларини оширади. Ўқувчи: Мавзу бўйича янги билимлар эгаллайди. Мавзунинг асосий мазмуни бўйича мустақилликнинг

	кадрига етиш, озодлик, ҳурлик, ватанпарварлик ҳислари кучаяди.
Келгуси режалар	Ўқитувчи: Навбатдаги мавзу учун машғулот материалларини қайтадан кўриб чиқиш, машғулотни таҳлил қилиш, мавзунини қўшимча маълумотлар билан бойитиш, машғулот методикаси ва техникасига ўзгартириш киритиш, кейинги машғулотни ўтказишга тайёргарлик кўриш. Ўқувчи: “Инсон ва фуқароларнинг шахсий ҳуқуқ ва эркинликлари” мавзусини ўқиб, асосий маъно-мазмунини конспект қилиш, асосий тушунчаларни эслаб қолиш, савол-жавобга тайёргарлик кўриш, қўшимча манбаларни излаб топиш

Машғулот босқичлари.

Босқичлар	Мазмуни	Методлар	Вақти
1-босқич Ташкилий қисм	Саломлашув. Машғулотнинг бориши ҳақида тушунча бериш.	оғзаки мулоқот	3 дақиқа
2-босқич Мотивация	Ўқитувчининг мавзу асосида кириш сўзи. Машғулот мавзуси ва мазмунини ўқувчилар билан ҳамкорликда аниқлаб олиш.	“Ақлий ҳужум” асосида	4 дақиқа
3-босқич Мавзу ва амалий иш баёни	Ўқитувчининг мавзу мазмуни тўғрисидаги суҳбат-маърузаси – жамоавий иш ва гуруҳлардаги мустақил иш	оғзаки баён, тушунтириш, савол-жавоб, матн билан ишлаш, гуруҳлар тақдироти	15 дақиқа
4-босқич Мустаҳкамлаш	Мавзу бўйича ўқувчиларни билимлари, тушунчаларини гуруҳда, жуфтликда, якка тартибдаги фаолиятлари орқали аниқлаш	“Бинго” ўз-ўзини баҳолаш	20 дақиқа
5-босқич Машғулот	Фикр алмашувини ўтказиш, машғулотни якунлаш, мустақил	фикр алмашуви	3

якуни мустақил учун топширик	ва иш	иш учун топширик бериш		дақиқа
---------------------------------------	----------	------------------------	--	--------

Дарснинг бориши:

Ўқитувчи томонидан гуруҳларга қуйидаги саволлар берилади:

1. Ҳуқуқ ўзи нима?
2. Шахсий ҳуқуқлар ичида яшаш ҳуқуқи қандай ўрин тутди?
3. Шахсий дахлсизлик ва турар жой дахлсизлиги деганда нимани тушунаси?
4. Шахсий ҳаёт қандай муҳофаза этилади?

Ўқувчилар жавоби:

- Ҳуқуқ, деганда биз давлат томонидан белгиланадиган ва қўриқланадиган кишиларнинг муносабатларини тартибга соладиган қонун-қоидалар, меъёрларни тушунамиз.
- Инсоннинг энг муҳим шахсий ҳуқуқи – яшаш ҳуқуқидир. Фуқароларнинг яшаш ҳуқуқи давлат томонидан кафолатланади.
- Шахсий дахлсизлик ҳуқуқи бу инсоннинг ўз ихтиёрига кўра иш тутишидир, яъни давлат органлари ва жисмоний шахслар томонидан унинг ҳуқуқларини қонунга ҳилоф равишда чеклашга йўл қўйилмайди, турар жой дахлсизлиги – ҳеч ким истиқомат қилувчининг ҳоҳиш-иродасига қарши квартирага киришга ҳақли эмас.
- Ҳар бир инсоннинг шахсий ҳаёти давлат томонидан белгиланган тартиб-қоидалар ва қонунлар асосида ҳимояланади. Бу борада конституциямизнинг 27-моддасида шундай дейилган: “Ҳар ким ўз шаъни ва обрўсига қилинган тажовузлардан ҳимояланиш ва турар жойи дахлсизлиги ҳуқуқига эга”.

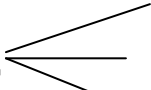
Шунингдек ўқитувчи мавзунини тушунтиради ва ўз фикрини баён этади. Сизлар ўз ҳақ-ҳуқуқларингизни таниб, катталар ва давлат олдидаги бурч ва масъулиятларингизни тўғри англаб ўсиб-улғайсангиз Ватанимиз сиздан миннатдор бўлиб, сизга ғамхўрлиги, муҳаббати яна ҳам кучайиб боради.

Доскага қуйидаги жадвални осад:

Ҳуқуқ давлат ҳокимияти томонидан белгиланадиган ва қўриқланадиган жамиятда кишиларнинг ўзаро муносабатларини тартибга соладиган қонун-қоидалар, меъёрлар мажмуи (йиғиндиси).

Ҳуқуқ кишига бирор иш-ҳаракат учун берилган давлат қонунлари ёки бошқа хил ҳужжат-қарорлар билан мустаҳкамланган, кафолатланган имконият, эрк, ихтиёр ҳамдир.

Ҳуқуқ давлат томонидан белгиланадиган
давлат томонидан қўриқланадиган
кишиларнинг ўзаро муносабатларини
тартибга соладиган

Ҳуқуқ давлат қонунлари
давлат ҳужжатлари
билан
мустаҳкамланади,
давлат қарорлари
кафолатланади

Ҳуқуқ – имконият, эрк, ихтиёр, эгалик.

Сизлар радио, телевидение, газета ва бошқа ахборот воситалари орқали «Бирлашган Миллатлар Ташкилоти» деган сўзларни кўп бора эшитгансиз. Бу - дунёдаги ўзининг миллати учун қайғурган мамлакатларнинг бирлашган, яъни бир бўлиб қонунлар қабул қиладиган жаҳондаги энг йирик ташкилотдир. Мана шу Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ)нинг «Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси»да болалар алоҳида ғамхўрлик ва ёрдам билан таъминланиш ҳуқуқига эга эканликлари ҳақида алоҳида бандларда ёзилган. Унга кўра жаҳондаги барча мамлакатларда ниҳоятда оғир шароитларда яшаётган болалар борлиги ва улар алоҳида эътиборга муҳтож эканликлари таъкидланган. Дунёдаги болалар эркинлик, тенглик, тинчлик руҳида тарбияланиши лозимлиги ва кўплаб бошқа жиҳатларни эътироф этган ҳолда 1989 йилда БМТ томонидан «Бола ҳуқуқлари тўғрисида Конвенция» қабул қилинди. Ушбу Конвенцияни 1992 йилда Ўзбекистон Республикаси расман тан

олди. Бугунги дарсимизда биз сизлар билан мана шу Конвенция ҳақида суҳбатлашамиз.

Дарс аввалида сизларга «Бола ҳуқуқлари тўғрисида Конвенция» моддаларидан намуналар ёзилган карточкалар тарқатилди. Ҳозир бирма бир шу моддалар билан танишиб чиқамиз.

(Ўқувчилар карточкалар бўйича моддаларни бирма-бир ўқийдилар).

❖ 3-модда. Фаровонлигинг учун зарур ҳисобланган ҳимоя ва ғамхўрлик билан таъминланиш ҳуқуқига эгасан.

❖ 6-модда. Яшаш ва соғлом ривожланиш ҳуқуқига эгасан.

❖ 7-модда. Исм билан аталиш фуқароликка, миллатингга эга бўлиш, ўз ота-онангни билиш ҳуқуқига эгасан.

❖ 13-модда. Ўз қарашларингни, фикрингни эркин ифодалаш, виждон ва дин эркинлиги ҳуқуқига эгасан.

❖ 19-модда. Ота-она ёки ҳар қандай бошқа шахс томонидан ҳақоратланиш, қўпол муомалада бўлишдан ҳимояланиш ҳуқуқига эгасан.

❖ 20-модда. Оила ғамхўрлигидан маҳрум бўлганда давлат томонидан кўрсатиладиган алоҳида ҳимоя ва ёрдамни олиш ҳуқуқига эгасан.

❖ 24-модда. Зарур тиббий ёрдам кўрсатилиш ва соғлигингни сақлаш ҳуқуқига эгасан.

❖ 26-модда. Ижтимоий таъминот неъматларидан, ижтимоий суғуртадан фойдаланиш ҳуқуқига эгасан.

❖ 28-модда Илм олиш ҳуқуқига эгасан.

❖ 31-модда. Дам олиш ва бўш вақтингни мароқли ўтказиш ҳуқуқига эгасан.

❖ 32-модда. Иқтисодий эксплуатацияда ҳамда соғлиғинг учун хавф-хатар етказиши мумкин бўлган ҳар қандай ишлардан ҳимоя қилиниш ҳуқуқига эгасан.

❖ 34-модда. Гиёҳвандлик моддаларидан ғайриқонуний равишда истеъмол қилишдан ҳимоя қилиниш ҳуқуқига эгасан.

❖ 37-модда. Қийноқларга ёки бошқа шафқатсизларча жазога дучор этилмаслик ҳуқуқига эгасан.

❖ 38-модда. Қуролли можароларнинг таъсиридан ҳимояланиш ҳуқуқига эгасан.

Ўқитувчи ўқувчиларни рағбатлантириб уларга Конституция ҳақида сўзлаб беради ва саволлар билан мурожаат қилади. Сизлар бирма-бир ўқиб берган ушбу моддаларда ифодаланган шундай ҳуқуқларингиз, яна қандай қонунда акс этишини биласизми? Буни сиз «Конституция алифбоси» сабоқларидан ўзлаштириб олган бўлишингиз керак. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида ҳам болаларнинг ҳақ-ҳуқуқлари белгилаб берилган.

Савол: Конституция билан Конвенциянинг ўхшашлиги ва фарқини айтиб бера оласизми?

– Конституция бу – бизнинг асосий қонунимиз. Конвенция эса болаларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилади.

Мавзуни мустаҳкамлашда “Бинго” машқидан фойдаланилади. Бунда ўқувчиларга қуйидаги жадвалда берилган атамалар ва йиллар тарқатилади.

Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси	1948 йил	Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция
Шахсий ҳуқуқлар	1989 йил	“Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида”ги Халқаро пакт
Апатридлар	Сиёсий ҳуқуқлар	Иқтисодий ҳуқуқлар

Ўқувчиларга олдиндан тайёрлаб қўйилган карточкалар тарқатилади. Карточкалардаги жадвалда рақамлар ва атамалар ёзилган бўлади. Ўқитувчи шу рақамга ёки атамага оид жумлани ўқийди, ўқувчилар ўқиладиган жумлага тегишли рақам ёки атамани жадвалда белгилайди. Саволлар қуйидагича бўлиши мумкин:

1. Фуқаролиги бўлмаган шахслар қандай аталади? (Апатридлар)
2. 1948 йилда қабул қилинган декларация номи? (Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси)
3. “Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция” қачон қабул қилинган?
4. Яшаш ҳуқуқи инсон ҳуқуқларининг қайси турига киради? (Шахсий ҳуқуқлар)
5. Сиёсий бирлашмалар тузиш ҳуқуқи инсон ҳуқуқларининг қайси турига киради? (Сиёсий ҳуқуқлар)

6. Мулкка эгалик қилиш ҳуқуқи инсон ҳуқуқларининг қайси турига киради? (Иқтисодий ҳуқуқлар)

Ўқитувчи дарсни яқунлайди: Ҳақиқатан ҳам Конституциямизда инсонийлик, инсон манфаатларидан келиб чиққан адолатли қонунлар ифодаланади. Бу ҳақда келгуси дарсимизда суҳбатни давом эттирамиз. Бугун сизлар билан танишган «Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенция»да эса болаларга алоҳида ғамхўрлик ва ёрдам кўрсатиш уларнинг ўсиб-улғайишлари учун зарур ҳимоя ва ёрдам билан таъминланиш, уларнинг соғлом ва ҳар томонлама камолоти учун оилада бахт, меҳр-муҳаббат вазиятида бўлиш, жамиятда мустақил ҳаётга тўла тайёрланиш, уларнинг учун эркинлик, тенглик ва бирдамлик руҳида болаларнинг тарбияланиши лозимлиги алоҳида-алоҳида моддаларда аниқ қилиб кўрсатиб берилган. Буларга сизлар моддаларни ўқиб, тушуниб гувоҳи бўлдингиз.

Уйга вазифа: Мавзуда берилган тушунча ва атамаларни конспект қилиб келиш.

